

І.І. НИКОЛЕНКО,
старший викладач
(Академія адвокатури України)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КОНФЛІКТУ

Ключові слова: міжнародний конфлікт, міжнародний спір, ситуація, міжнародна криза, ООН.

Однією з ключових проблем сучасного міжнародного права залишається визначення міжнародного конфлікту. Спостерігаючи за розвитком останніх подій, можна констатувати наявність пасивної позиції – однотипної моделі поведінки, притаманної сучасним міжнародним конфліктам, а саме: неможливість хоч що-небудь зробити внаслідок доволі вдалого «оминання» міжнародного права. Звичайно, можна довго розмірковувати щодо прогалин у самому міжнародному праві, але зараз не про це.

Що відбувається в світі під час розгортання чи розгорання чергового конфлікту? На жаль, одне і те ж саме. По-перше, якщо в ньому «бере участь» хоч один з постійних членів Ради Безпеки ООН, то під час голосування він накладає вето (заборона, негативний голос) з цього питання. Всім іншим нічого не залишається, як споглядати далі за розвитком подій. Або чекати слушної нагоди, а саме: відсутності на голосуванні з цього питання представника цієї держави. Оскільки відсутність, за Статутом ООН, не означає негативний голос, і рішення може бути прийнято. Або зробити все, щоб «організувати» таку відсутність, як під час голосування щодо питання Кореї. Теж своєрідна гра. Ймовірність того що у будь-який сучасний конфлікт втяг-

нута хоч одна держава зі складу постійних членів Ради Безпеки ООН (США, Росія, Китай, Франція, Великобританія) – дуже велика, бо якщо безпосередньо вони не беруть участь в конфлікті, то він може зачіпати сферу її інтересів [4, 112]. І ці інтереси вони захищатимуть.

Мирні способи застосовуються тоді, коли між державами (і тільки між ними) виникає міжнародний спір. Це вимагає встановлення змісту самого поняття «міжнародний спір», яке у доктрині використовується як узагальнююче поняття. Взагалі, це стан, коли одна держава заявляє претензії іншій державі, від задоволення яких інша держава ухиляється. Оскільки в практиці це не завжди можна виявити в «чистому» вигляді, Статут ООН відрізняє два поняття: «спір» і «ситуація» (ст.ст. 11, 12, 34, 35 та ін.). Хоча вони не мають нормативних характерних ознак, доктрина виходить з того, що «ситуація» не визначається чітко окресленими вимогами однієї держави до іншої, але згідно зі Статутом ООН в ситуації сторона не має стримуватися під час голосування з цього питання у Раді Безпеки, а в спорі – має. Звідси вважають, що за змістом ситуація ширша, ніж спір. Ситуація навіть самим своїм існуванням може потенційно загрожувати міжнарод-

ному миру і безпеці. Яскравий приклад – ситуація з Іраком. Свого часу там навіть не було явних сторін. Так, є, звичайно, Ірак, але хто проти нього? Фактично – це США і держави, що їх підтримують. Але США заперечують свою заінтересованість у «ситуації» і ворожості до Іраку. Вони прикриваються рішенням Ради Безпеки ООН. Та не можна ж розглядати Раду Безпеки – орган похідний, результат волевиявлення держав, що до неї входять, – як іракського опонента. З цього можна зробити висновок, що можливі «ситуації», в яких немає очевидних сторін. Така сучасна тенденція, пов'язана з тим, що в силу політичної необхідності провідні держави світу ігнорують основні положення Статуту ООН, хоча, до речі, ними ж і прикриваються [9, 93].

У справі про Намібію Міжнародний Суд ООН зазначив, що наявність виявлених і сформульованих розбіжностей держав щодо предмета спору є основною відмінною рисою міжнародного спору і ситуації. Перш за все слід виділити обов'язкові елементи міжнародного спору, які відрізняють його від ситуації: це предмет спору і взаємовиключні позиції сторін спору, обґрунтовані нормами міжнародного права. Щодо предмета спору, то відповідно до п. 2 ст. 36 Статуту Міжнародного Суду ООН, цей орган може розглядати міжнародні спори, предметом яких є тлумачення договору, будь-яке питання міжнародного права, наявність факту порушення міжнародного зобов'язання, характер і розмір відшкодування за порушення міжнародного зобов'язання. Держави-учасниці спору обґрунтовують свої претензії одна до одної нормами міжнародного права. Поняття ситуації ж ширше, оскільки ситуація може з'явитися ще до виникнення спору й існувати після його врегулювання. Значення розходження спору й ситуації полягає перш за все в тому, що Міжнародний Суд ООН розглядає тільки спори.

У міжнародному праві немає загально-визнаного визначення поняття «міжнародний спір». Колись Постійна палата

міжнародного правосуддя визначила міжнародний спір як незгоду із правом або фактом, конфлікт правових позицій або інтересів двох сторін [7, 229]. Ознаки спору встановлюються для потреб реалізації певної процедури врегулювання міжнародних спорів, передбаченої конкретним міжнародним договором. Водночас, досить часто регламентація процедур мирного врегулювання відбувається без формального визначення ознак міжнародного спору. У сучасній теорії склався загалом єдиний підхід до визначення змісту цього поняття. Він ґрунтується на практиці Міжнародного Суду, який під міжнародним спором розуміє конфлікт поглядів, що об'єктивно існує до початку розгляду справи [6, 271]. Для наявності спору недостатньо констатації самої лише різниці в поглядах сторін із питання права чи факту або ж їхніх інтересів. Така розбіжність повинна бути об'єктивно виражена в офіційних діях, принаймні однієї з них. Наявність міжнародного спору вимагає від його учасників та інших заінтересованих суб'єктів міжнародного права реалізації принципу мирного вирішення міжнародних спорів. Отже, міжнародний спір – це виражена суперечність між суб'єктами міжнародного права, коли сторони висунули одна до одної взаємні претензії, в ньому завжди є учасники, а їх претензії співпадають за предметом спору. Як приклад можна навести спір між Англією і Аргентиною через Фолклендські острови [1, 34]. Якщо претензії не співпадають за предметом спору, то вони так і залишаються лише претензіями. Міжнародний Суд ООН відзначав, що «односторонні претензії не утворюють спору» [3, 81]. Претензії сторін (держав) один до одного можуть розглядатися в міжнародних органах лише за їхньою згодою, а спори можуть прийматися до розгляду і без їхньої згоди, особливо якщо вони загрожують міжнародному миру і безпеці. Рада Безпеки ООН сама приймає в такому випадку рішення про необхідність розгляду спору чи ситуації.

Не існує універсальної класифікації міжнародних спорів. Кожний договір має свою унікальну класифікацію, що зазвичай служить двом цілям: визначити, які спори підпадають під дію цього договору; встановити, які мирні засоби слід застосовувати для врегулювання певних видів спорів. Наприклад, Конвенція 1907 р. про мирне вирішення міжнародних сутичок рекомендує державам-учасникам для врегулювання «серйозної незгоди або конфлікту» вдаватися до мирних послуг або посередництва; при «розходженнях міжнародного характеру, що не зачіпають їхньої честі або життєвих інтересів та впливають із різниці в поглядах на питання факту» – створювати слідчу комісію; арбітраж рекомендується як найбільш ефективний і справедливий спосіб вирішення «питань юридичного характеру, особливо при тлумаченні або застосуванні міжнародних конвенцій».

Міжнародні спори поділяють на правові та політичні. У першому випадку держави ґрунтують свої вимоги на нормах міжнародного права, у іншому – такі аргументи не є основними. Очевидно, що ця класифікація достатньо умовна, оскільки звичайно використовують усі аргументи – і правові, і політичні (фактичні). Але виникають і суто правові спори між державами, у зв'язку з чим Статут ООН використовує термін «спори юридичного характеру» (п. 3 ст. 36). Але в Статуті немає терміна «політичні спори».

Статут Міжнародного Суду вважає, що до спорів юридичного характеру належать спори щодо тлумачення договору, будь-якого питання міжнародного права, наявності факту порушення міжнародного зобов'язання, відшкодування, яке належить за порушення міжнародного зобов'язання (п. 2 ст. 36). Такий розподіл зазначений і в Європейській конвенції про мирне вирішення спорів 1957 р.

Згідно зі Статутом ООН важливе значення має поділ спорів на такі, продовження яких мало б загрожувати підтриманню міжнародного миру і безпеки (п. 1

ст. 33), і спори, що не мають таких ознак [7, 230]. Проте з середини 90-х років ХХ ст. будь-який спір потенційно може загрожувати міжнародному миру і безпеці. Більше того, кінець ХХ ст. і початок ХХІ ст. продемонстрували світу, що міжнародний конфлікт сьогодні набуває нової форми. Мова йде вже не про типовий конфлікт, «вивчений» і досліджений, а про міжнародні кризи, які ерозією роз'їдають міжнародні відносини між державами. Причиною цих процесів є те, що відбувається розпад системи національних держав, які розвивали у кожного громадянина почуття належності до тієї чи іншої держави. Сьогодні відбувається процес глобалізації, але в найгіршому його прояві: національні кордони стають все більш прозорими, а громадяни – дезорієнтованими [5, 124]. Але людській природі властиво себе до когось зараховувати, а потім обороняти тих, кого вважаєш «своїм». І якщо держава перестане бути такою основою для власних громадян, то ними стануть релігія, мова, колір шкіри чи щось інше. Це неминуче призведе до ситуацій, спорів, конфліктів, криз. Проте не тих, які навчилися розв'язувати мирними засобами.

Сьогодні міжнародний конфлікт використовується наддержавами у своїх інтересах, але при цьому вони не можуть гарантувати його мирне вирішення [2, 57]. І дати визначення цьому явищу, яке час від часу спалахує в світі – прогнозовано чи непередбачувано – і є свідомо розпочатим чи ненавмисно спровокованим, поки неможливо. Величезна кількість учасників, як наявних, так і прихованих, різноманітні причини, що породжують його, унеможливають визначення міжнародного конфлікту [10, 162]. При цьому треба враховувати ще й їхню сучасну специфіку, коли потрібно іноді вести справу не з урядами, а з різними конфліктуючими сторонами, які не мають ніяких правових зобов'язань щодо ООН і часто не схильні рахуватися з рішеннями Ради Безпеки і контингентами ООН [8, 72]. Це вимоги і реалії сучасності.

Список літератури:

1. Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: навч. посібник / В.С. Бруз. – К.: Либідь, 1995. – 111 с.
2. Бруз В.С. Проблеми адаптації теорії та практики миротворчої діяльності ООН до умов глобалізації і викликів XXI століття / В.С. Бруз // Вісник Київського славистичного ун-ту. – К., 2003. – Вип. 15: Історія. – С. 53–62.
3. Верещетин В.С. Международный суд ООН на новом этапе / В.С. Верещетин // Московский журнал международного права. – 2002. – № 2. – С. 74–85.
4. Генеральный секретарь ООН и международное право / Д.Г. Арутюнян. – Воронеж: Ин-т ИТОУР, 2010. – 218 с.
5. Губань Р.В. Міжнародно-правові аспекти розвитку діалогу між цивілізаціями / Р.В. Губань. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 225 с.
6. Комаровский Л.А. О международном суде / Л.А. Комаровский. – М.: Зерцало: Гарант, 2007. – 442 с.
7. Липкан В.А. Міжнародне право : підручник / В.А. Липкан. – К.: КНТ. – 2009. – 752 с.
8. Міжнародні відносини: Історія. Теорія. Економіка. Право: навч. посіб. / М.З. Мальський, Ю.М. Мороз, О.С. Кучик [та ін.]; за ред. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза. – К.: Знання, 2010. – 463 с.
9. Насиновский В.Е. Вооруженные конфликты: Поиск решений / В.Е. Насиновский. – М., 1996. – 126 с.
10. Скакунов Э.И. Международный конфликт // Юридический конфликт: сферы и механизмы. – М., 1994. – С. 144–170.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблемам определения международного конфликта.

SUMMARY

The article is dedicated to problems of definition of international conflict.

*Рекомендовано кафедрою прав людини,
міжнародного та європейського права*

Подано 10.11.2012.